

Zuzanna Opielowska
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski

„CUDZE CHWALICIE, SWEGO NIE ZNACIE”, CZYLI KILKA SŁÓW O PROMOWANIU RODZIMYCH ZABYTKÓW

Słowa kluczowe: architektura, kaplica, Mycielscy, Wiśniowa, zespół pałacowo-parkowy

Wieś Wiśniowa, w gminie o tej samej nazwie, ulokowana jest w powiecie strzyżowskim, w województwie podkarpackim. Jednym z piękniejszych miejsc do zwiedzania jest tutejszy zespół pałacowo-parkowy. Niewielu wie, że ta okolica przed laty była znana jako najważniejszy ośrodek artystyczny w regionie.

Pierwsza historyczna wzmianka o Wiśniowej pojawia się w 1366 roku. Jednak jej początki sięgają pradziejów¹. Według Jana Długosza nazwa miejscowości pochodzi od jej założyciela, którym był niejaki Wiśnia². Początkowo miejscowość ta podzielona była na Wiśnię Starą i Wiśnię Nową. W 1377 właścicielem był Paszko z rodu Bogoriów. W XV wieku była własnością rodu Frysztackich, następnie, w 1508 należała do Stanisława z Wiśniowej. Od połowy XVI wieku jej właścicielami byli Firlejowie, a później kolejno ród Mniszchów, Bogatków, Jabłonowskich, do czasu Wincenta Krzyszkowskiego, aż w końcu od roku 1868 miejscowość tę przejęła rodzina Mycielskich³.

Wiśniowa swoje najpiękniejsze lata przeżywała właśnie za panowania rodu Mycielskich. To oni przez 70 lat i trzy pokolenia tworzyli wyjątkową atmosferę wiśniowskiego pałacu. Ród Mycielskich herbu Dołęga wywodzi się

¹ Czopek 1999.

² Fąfara, Tulik 2013, s. 8-10.

³ Stanisławczyk 2011, s. 21-36.

ze wsi Mycielin w ziemi sieradzkiej. Pierwszymi znanymi przedstawicielami rodu byli bracia Mikołaj i Florian. W wieku XVII familia podzieliła się na kilka gałęzi⁴. Jedna wyemigrowała na Wołyń i wygasła w końcu ubiegłego stulecia, natomiast druga przeniosła się do Wielkopolski. Początkowo ród zaliczał się do średniozamożnej szlachty, lecz z czasem podnieśli swój status społeczny. Gałąź, która dotarła do Wiśniowej wywodzi się od Franciszka Mycielskiego z linii chocieszewickiej⁵, a pierwszym właścicielem dóbr wiśniowskich był Franciszek Mycielski. W XIX wieku Wiśniowa stała się bardzo znanym w regionie ośrodkiem kulturalnym, wszystko za sprawą Walerii z Tarnowskich, która rozpoczęła trwające później tradycje mecenasowskie. Kolekcjonowano liczne dzieła sztuki. Ród Mycielskich opiekował się artystami polskimi takimi jak Leon Chwistek, Jan Cybis czy Józef Mehoffer. Podobną rolę miejscowość ta odegrała w okresie międzywojennym, a na dworze przebywał między innymi Karol Rostworowski. Podczas okupacji folwark służył za schronienie. Upadek włości nastąpił po reformie rolnej i parcelacji dorobku. Obiekty zdewastowano i zrabowano znaczną część majątku⁶.

Dzisiaj w miejscowości znajdujemy jedynie pozostałości po wielowiekowej świetności tego miejsca. Jest to dobrze zachowany pałac, oficyna, stajnie, kaplica grobowa rodu Mycielskich oraz wspaniały park, który przywołuje na myśl wspomnienia o dawnym pięknie tego miejsca. Dwór w Wiśniowej w momencie przejścia przez Mycielskich stał się ośrodkiem skupiającym elitę artystyczną. Właściciele utrzymywali kontakty z sąsiednimi dworami. Jedną z wybitnych postaci w tej rodzinie okazał się Jerzy Mycielski (1856-1928). Tradycja mówi, że swoje imię, niespotykane dotąd w rodzinie otrzymał, gdy jego matka Waleria z Tarnowskich zachwyciła się posągiem Donatella z florenckiego Muzeum Bargello⁷. Ukończył studia na kierunku historii na Uniwersytecie Jagiellońskim, następnie uzyskał stopień doktora filozofii, kolejno habilitację. W latach późniejszych zainteresował się historią sztuki, uzyskał rozszerzenie habilitacji i rozpoczął wykłady uniwersyteckie na temat malarstwa polskiego w XVIII i XIX wieku. W 1910 uzyskał tytuł profesora zwyczajnego. Był inicjatorem założonego w 1902 roku Towarzystwa Opieki nad Polskimi Zabytkami Sztuki i Kultury. Uczestniczył w pracach nad reformą ustaw konserwatorskich w Austrii. Stał się członkiem Państwowej Rady

⁴ Stanisławczyk 2011, s. 21-25.

⁵ Stanisławczyk 2011, s. 21.

⁶ Lawera, Bata 1997, s. 59-62.

⁷ Harędzińska 1997, s. 22.

Konserwatorskiej. Dzięki jego staraniom udało się uratować od zniszczenia wiele cennych obiektów architektury i sztuki, między innymi średniowieczne obrazy z kościoła św. Katarzyny w Krakowie, budynki przy kościółku św. Idziego pod Wawelem oraz pałac Krzysztofor⁸. Przyczynił się również do wzbogacenia artystycznego swojego rodzinnego domu w Wiśniowej.

Rozpoczynając od pałacu, postaram się skrótowo przybliżyć pod kątem historycznym i architektonicznym poszczególne budynki z kompleksu pałacowo-parkowego w Wiśniowej. Zespół usytuowany jest na południowym stoku wzgórza obniżającego się w kierunku Wisłoka. Wspomniany pałac (ryc. 1, 2) wzniesiony z kamienia i cegły na planie prostokąta, swoimi początkami sięga XVII wieku, kiedy służył jako dworek myśliwski z sienią na osi i wieżą dostawioną do fasady od strony południowej, w której w 1701 roku była kaplica⁹. W czasach, gdy należał do rodu Jabłonowskich herbu Grzymała był dworem obronnym z wysokim dachem, szerokimi skarpami i imponującymi sklepieniami. Podczas walk konfederatów barskich w 1772 został przebudowany w stylu rokoka saskiego przez kasztelana wiślickiego. Pożar, jakiemu uległ pałac w 1848 roku przyczynił się do kolejnej przebudowy i remontu na podstawie projektu Filipa Pokutyńskiego, między innymi podwyższono piętro, zlikwidowano wieżę przy południowej fasadzie, na nowo podzielono wnętrza, a całość nakryto czterosпадowym dachem. Całość kosztów pokrył nowy właściciel Franciszek Mycielski¹⁰. Przed I wojną światową Tadeusz Stryjeński podjął kolejny remont. Przez kolejne lata, co jakiś czas remontowano budynek, aż do czasów II wojny światowej, po której notuje się postępujące niszczenie włości¹¹. Po reformie rolnej posiadłość Mycielskich przejęło Państwowe Gospodarstwo Rolne. Po likwidacji PGR obiekt przejęło Starostwo Powiatowe w Strzyżowie. Obecnie poddany konserwacji i odnowie pałac obserwujemy jako piętrowy, murowany i otynkowany budynek, który stoi na kolebkowo sklepionych piwnicach pochodzących z XVII wiecznej budowli. Południowa elewacja posiada ganek i wsparty na filarach balkon¹².

Kolejnym budynkiem jest oficyna, zbudowana na planie kwadratu (ryc. 3). Była obiektem mniej reprezentacyjnym niż pałac, ze względu na pełnioną funkcję. Przypuszczalnie pierwotnie była dworem, wzmiankowano o niej po raz pierwszy w 1536 roku, o architekturze typowej dla XV-wiecznych dwo-

⁸ Harędzińska 1997, s. 23-24.

⁹ Harędzińska 1997, s. 15.

¹⁰ Harędzińska 1997, s. 21-28.

¹¹ Fąfara, Tulik 2013, s. 23-35.

¹² Bogaczyk 2008, s. 26-30.

rów na terenach Małopolski¹³. Budynek murowano z kamienia i otynkowano. Wielokrotnie przebudowywana w XVIII i XIX wieku zyskała potężny piec z kominkiem na parterze. Wzniesiony na planie kwadratu z piwnicami sklepionymi kolebkowo. Wnętrze oficyny było dwutraktowe, złożone pierwotnie z sześciu pomieszczeń na każdej kondygnacji¹⁴. Wielokrotnie przebudowywane, nie tak dawno służyło jako przedszkole dla miejscowych dzieci.

Zabudowania gospodarcze (ryc. 4) stanowiły swojego rodzaju ogrodzenie, zamykały park od wschodu układając się w kształt litery „L”. Zwieńczone były one charakterystyczną piętrową bramą wjazdową. Wzniesione po 1780 roku, mieściły w sobie między innymi oborę, wozownię, stajnię i serownię, w której produkowano sery szwajcarskie¹⁵.

Kaplica grobowa została wybudowana prawdopodobnie w 1901 roku w stylu neoklasycystycznym na planie krzyża greckiego, a do jej budowy użyto piaskowca i cegły, według projektu Zygmunta Hendla (ryc. 5). Zwieńczeniem kaplicy jest ośmioboczna wieżyczka wzniesiona na przecięciu ramion krzyża, pokryta dachem namiotowym i dachówką¹⁶. Jest oddalona od pałacu około 200 metrów. Pod posadzką kaplicy znajduje się komora grobowa, w której zostało pochowanych 18 członków rodziny Mycielskich¹⁷. Warto zaznaczyć, że ostatni pochówek odbył się w niej w roku 2011, a do roku 2003 kaplica pełniła funkcję kościoła parafialnego. Wewnątrz znajduje się XVII wieczny obraz przedstawiający Matkę Boską z Dzieciątkiem. Starszą, XV-wieczną rzeźbę podejmującą tę samą tematykę wykonano w białym marmurze. Prawdopodobnie stworzył ją rzeźbiarz florencki, podobnie jak terakotowe popiersie Chrystusa z końca XV wieku¹⁸. Kaplica wzorowana jest na grobowcu Franciszka Liszta, słynnego węgierskiego pianisty i kompozytora. Ciekawostką jest, że nad wejściem do kaplicy, gdzie znajduje się portyk umieszczony jest herb rodu Dołęga. Jak wspomina Agnieszka Stanisławczyk, budynek byłego kościoła wydaje się „niepozorny”, ale z takich właśnie zabytków możemy się uczyć historii i historii sztuki, nie tylko własnego regionu, również Niemiec, Francji, Florencji czy Hiszpanii, skąd zostały sprowadzane poszczególne rzeźby i obrazy¹⁹.

¹³ Patrz. T. Jakimowicz 1979; Kajzer 1993; Kajzer 2010, s. 67-100.

¹⁴ Harędzińska 1997, s. 16-19.

¹⁵ Harędzińska 1997, s. 16-19.

¹⁶ Patrz Dybowski 1954.

¹⁷ Stanisławczyk 2011, s. 37-78.

¹⁸ Lawera, Bata 1997, s. 63-64.

¹⁹ Stanisławczyk 2011, s. 74.

Jednym z najbardziej rozpoznawalnych dla Wiśniowej miejsc jest park z aleją grabową otaczający całe założenie od północy (ryc. 6). Istnienie popularnych w XVIII-wiecznej Europie cmentarzysk dla ukochanych zwierząt, stało się bodźcem dla Cecylii Mycielskiej. Kobieta stworzyła w północno-wschodniej części parku niewielki odpowiednik dla swoich pupili. Do dziś pozostała tablica, która informuje o miejscu pochowania psa oraz druga, niestety nieczytelna. W parku znajduje się kilka ok. 300-letnich dębów. Jeden z nich zdobił dawny 100-złotowy banknot zaprojektowany przez Józefa Mehoffera. Cały ogród był podzielony na cztery zróżnicowane stylowo części. Połączone z oficyną kwatery z alejami dębowymi i lipowymi przecinającymi się pod kątem prostym. Na północy w stylu francuskich ogrodów zachowała się XVIII-wieczna aleja grabowa, która prezentuje się pięknie i dzisiaj²⁰.

Zespół dworski w Wiśniowej należy do najpiękniejszych i najcenniejszych zabytków w regionie. Zniszczenia nie zatarły uroku i klimatu dawnej rezydencji. Dnia 16 lutego 1973 roku decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Rzeszowie zespół pałacowo-parkowy w Wiśniowej został wpisany do rejestru zabytków ówczesnego województwa rzeszowskiego pod numerem A-713²¹. Tradycje kulturalne odżyły w 1983 roku za sprawą Zofii Grzebień, która powołała Towarzystwo Przyjaciół Gminy Wiśniowa mające na celu promocję gminy i przekształciło się w późniejsze Towarzystwo im. Zygmunta Mycielskiego działające do dziś. Od roku 2013 władze powiatu przeprowadziły rewitalizację budynków należących do folwarku wiśniowskiego²². Utworzono między innymi salę konferencyjną oraz pokoje noclegowe. Park został oczyszczony, uporządkowany i odnowiony. Nieopodal wybudowano również niewielką muszlę koncertową. W pałacu i jego otoczeniu często organizowane są spotkania literackie, muzyczne i wystawy malarskie. Od roku 2008 odbywają się tam międzynarodowe plenery malarskie, które wskrzeszają ideę dawnego ośrodka kulturalnego Mycielskich. Cieszą się one dużym zainteresowaniem i z roku na rok frekwencja artystów odwiedzających Wiśniową jest coraz większa. Malownicze tereny, czyste powietrze i wspaniała atmosfera sprzyjają rozwojowi turystyki, a zwiedzający niejednokrotnie powracają w te okolice.

²⁰ Patrz. www.wisniowa.pl

²¹ Stanisławczyk 2011, s. 40.

²² Patrz. www.wisniowa.pl

Bibliografia:

Bogaczyk A., *W Gminie Wiśniowa*, Krosno 2008.

Czopek S., *Pradzieje Polski południowo-wschodniej*, Rzeszów 1999.

Dybowski S., *Franciszek Liszt*, Warszawa 1954.

Fąfara J., Tulik S., *Gmina Wiśniowa. Przewodnik*, Rzeszów 2013.

Harędzińska A., *Działalność kulturalna rodziny Mycielskich w latach 1867-1939* [w:] *Barbizon Wiśniowski. Mecenat artystyczny Mycielskich w Wiśniowej*, red. Szetela-Zauchowa T., Rzeszów 1997, s. 9-61.

Jakimowicz T., *Dwór murowany w Polsce w wieku XVI*, Warszawa 1979.

Kajzer L., *Zamki i społeczeństwo. Przemiany architektury i budownictwa obronnego w Polsce X-XVIII wiek*, Łódź 1993.

Kajzer L., *Dwory w Polsce. Od średniowiecza do współczesności*, Warszawa 2010.

Lawera H., Bata A., *W Strzyżowie i na Pogórzu*, Krosno 1997.

Stanisławczyk A., *Kaplica grobowa Mycielskich w Wiśniowej*, Wiśniowa 2011.

Źródła internetowe

www.wisniowa.pl

Streszczenie: Miejscowość Wiśniowa w powiecie strzyżowskim kryje w sobie pałac z duszą. To tutaj wiele lat temu, przy pomocy rodziny Mycielskich prężnie rozwijała się kultura i sztuka. Dzisiaj, ta mało znana przystań pomiędzy Rzeszowem a Jasłem, stara się przypomnieć zwiedzającym wspaniałe lata, gdy po alejach parkowych spacerowali między innymi tak znamienici artyści jak Jan Cybis, czy Józef Mehoffer. Okoliczni mieszkańcy nie zapomnieli o dokonaniach Mycielskich, a pamięć o nich jest nadal pielęgnowana między innymi przez licznie organizowane koncerty, plenery malarskie i wystawy. Postarano się również o odrestaurowanie zabytkowego dworu wraz z budynkami folwarcznymi i zadbanie o przepiękny park. Miejscowość ta powoli odzyskuje swoją zapomnianą już popularność, a samo miejsce nabiera nowego, świeżego uroku.